

VOJNOPOMORSKA GEOGRAFIJA, NJEN ODNOS PREMA GEOGRAFSKIM I VOJNIM NAUKAMA

1. *Osnove naučnog prilaza vojnoj geografiji.* Vojna geografija se izučava od kada je počela da se razvija vojna misao, a primenjuje otkako postoje ratovi. Uzimajući tu činjenicu kao poznatu, nećemo se zadržavati na istoriji, ni raspravljati o doprinosu klasika u oblikovanju vojne geografije kao nauke. Svrha ovog članka je sagledavanje vojne geografije, posebno vojnopomorske geografije u sadašnjem trenutku, određivanje njenog predmeta, sadržaja, metodike i zakonitosti koje joj daju određeno mesto u geografskim i vojnim naukama.

Predmet i izučavanja vojnih nauka jesu rat i posebno oružana borba, koja se izvodi u geografskom prostoru, na kopnu, moru i vazduhu. Fizionomija borbenog dejstva zavisi od više raznih činilaca, među kojima je prirodni ambijent jedan od dominantnih. Morfološke, privredne i društvene karakteristike prostora su važni činioci u borbi kao što je i vazduh i more (površina, vodena masa i dno). Međutim, predmet vojne geografije nije proučavanje svih fizičkih svojstava prirodnog ambijenta, kao što to nije ni rat ni oružana borba u celini. To su toliko široke oblasti da predstavljaju komplekse koji su predmet izučavanja sistema vojnih i geografskih nauka.

Vojna geografija je na spoju ta dva kompleksa. Ona proučava uticaje koje prirodni elementi i faktori imaju na pripremu i vođenje oružane borbe. Prirodni ambijent je vrlo složen, kao što su složena i borbena dejstva; njihov međusobni uticaj je nesumnjiv, a zavisi od mnogobrojnih činilaca, koji su često i izvan domena borbenih dejstava u užem smislu i geografskog prostora.

Osnovni problem koji će se ovde razmatrati je *predmet i sadržaj vojne geografije*, ali i granice prema drugim vojnim i geografskim naukama. Uticaj prirode na pripremu i tok borbenih dejstava i obratno, predmet je izučavanja vojne geografije kao jedne od vojnih nauka.

Postavlja se pitanje da li je vojna geografija prirodna ili društvena nauka. Vojne nauke su društvene nauke, što je slučaj i s vojnom geografijom, jer je u centru njenog proučavanja ratnik i njegova tehnika. Međutim, pošto je objekat proučavanja vojne geografije uticaj prirodnog ambijenta na borbenu delatnost to je i prirodna nauka. Dakle, ona je *društvena i prirodna nauka, s težištem na društvenom karakteru*.

Vojna geografija je primenjena nauka, pošto se koristi utvrđenim činjenicama za objašnjavanje uticaja prirode na rat i oružanu borbu. Pri tom je deskriptivna i eksplikativna nauka, pošto je objašnjavanje osnovni način izražavanja rezultata koji se postižu naučnom analizom. Međutim, ne mogu se zanemariti ni komponente fundamentalne nauke, pošto se u vojnu geografiju uvršćuju elementarni podaci skupljeni na terenu, odnosno moru i atmosferi, iako ta delatnost spada u matične geografske nauke. Zato je *vojna geografija primenjena i fundamentalna, s težištem na primenjenom delu*.

Najzad, vojna geografija je empirijska i apriorna nauka. Pošto se u proučavanjima prvenstveno oslanja na iskustva, na situacije u kojima su se već pokazali uticaji određenog prirodnog elementa na čoveka ili tehniku (borbena sredstva), ona je *empirijska nauka*. Međutim, pošto vojna geografija po analogiji može unapred predvideti različite situacije i uticaje prirodnih elemenata u tim situacijama, ona je i *apriorna nauka*.

Prema tome, vojna geografija je vrlo složena naučna oblast, a u mnogo čemu se preklapa sa drugim vojnim i geografskim naukama.

Jedan od temeljnih uslova za postojanje nauke, pored ostalog, jeste njen *vlastiti metod istraživanja*. Da li vojna geografija ima svoj posebni metod? Na to pitanje se ne može dati kategoričan odgovor, bez obzira što ne dovodimo u sumnju naučnost ove oblasti proučavanja. Pri definisanju nauka često se preteruje u pogledu metodike. Ako bismo bili do kraja precizni, mnogim naukama bi bila osporena autentičnost, čak i nekim klasičnim naukama.

U vojnoj geografiji *dijalektičko-materijalistički metod* se ogleda u posmatranju pojava u razvoju i kretanju. Nijedna pojava nije sama od sebe postala već je posledica drugih pojava, ona može biti uzrok ili povod događajima koji će se kasnije odvijati. Dijalektički materijalizam u vojnoj geografiji ispoljava se prvenstveno u tretiranju vojnogeografskog položaja,¹ ali i u svim drugim vojnogeografskim problemima.

¹ Pored geografskog položaja (geogr. širina i dužina), u vojnoj geografiji se tretira još odnos kopna prema moru i obratno, odnos prema pravcima dejstva, odnos među objektima i sl.

Zakon neprekidne borbe suprotnosti značajan je i za vojnu geografiju. U toj borbi se odvijaju dejstva kroz suprotnosti (čovjek protiv čoveka, tehnike, itd.) kao i kroz sukob s prirodnim ambijentom. Suština događaja je nerazdvojna od pojma suprotstavljanja, kao što je to, uostalom, slučaj u svakodnevnom životu. Ovde možemo dodati jednu metodološku napomenu. Ukoliko se ne suprotstavljamo konvencionalnim metodama u tretiranju vojnogeografskih pojava, ne samo da ćemo stagnirati nego i nazadovati u nauci. Smisao dijalektike je stalna borba za novo, za bolje, što se ostvaruje kroz konfrontaciju novih saznanja i iskustava sa starim.

Prelaz kvantiteta u kvalitet (i obratno) je stalno prisutan dijalektički zakon i u vojnoj geografiji. Gledajući u globalu, kvantum saznanja iz vojne geografije treba da se valorizira u kvalitet u toku pripreme i izvođenja borbenih dejstava na moru, kopnu ili u vazduhu.

Pored opšteg dijalektičko-materijalističkog metoda, vojna geografija se koristi i metodom svoje matične nauke odnosno geografije. *Metod posmatranja* je klasični geografski metod. Posmatranjem se ostvaruju autentični vojnogeografski rezultati. Posmatranjem na kopnu ostvaruje se komandantsko (geografsko) izviđanje, topografska snimanja i analiza aero-foto-grametrijskih snimaka, itd., a na moru upoznaje se mesto (rejon) iskrcavanja, snimaju podaci o hidrografskim svojstvima morske mase, površine i dna mora, prikupljaju se meteorološki podaci za kratkoročne meteorološke prognoze, itd.

Postoje i druge metode koje se primenjuju u vojnoj odnosno vojnopomorskoj geografiji, kao npr. *eksperimentalni i istorijski metod operativnog istraživanja*.

U geografiji i topografiji se često primenjuju razni eksperimenti, a oni su prisutni i u geologiji mora, u određivanju fizičkih i hemijskih svojstava morske mase i sl. I istorijski metod je značajan u vojnoj geografiji, samim tim što je ona i empirijska nauka. Kao što se istorijski događaji ne ponavljaju, pa se ne mogu presađivati iz jednog vremenskog perioda u drugi, tako se ni vojnogeografska saznanja o »ponašanju« prirodnih elemenata u pojedinim borbenim situacijama ne mogu formalno prenositi, odnosno ne mogu služiti kao pravilo i za druge situacije. Od starešina se zahteva stvaralački pristup saznanjima stečenim ne samo u vojnoj geografiji već i u drugim naukama. Ono što je u jednoj situaciji bilo negativno, u sledećoj, zbog izmenjenih okolnosti, može biti pozitivno, i obratno. Konvencionalnost nije osobina dobrog starešine. Ona ga vodi u prosečnost, letargiju, a to znači u zaostajanje.²

² *Klauzevic*: »Onaj ko hoće da se kreće u elementu kao što je rat ne sme poneti iz knjiga ništa drugo do odgoja svog duha«. P. Tomac, *Strategija i geografija*, Vojno delo, april 1955.

Vojna geografija se koristi metodologijom geografskih disciplina koje su veoma raznovrsne, pa je zato i praktična metodika rada vrlo različita. Dakle, u vojnoj geografiji *nema jedinstvenog već više metoda* koji svi imaju zajedničku bazu u dijalektičkom materijalizmu.

Bez *zakonitosti* nema nauke, kako u pogledu njenih formi i metoda, tako i sadržini i suštini istraživanih fenomena.

Zakoni dijalektičkog materijalizma su baza u razmatranju bilo kojeg problema vojne geografije. Oni pomažu da se kroz analize i sinteze, dedukcije i indukcije, eksplikacije i inovacije dođe do rezultata koji se neposredno odražavaju na osnovne ciljeve vojne geografije, tj. na spoznaju uticaja prirodnih elemenata i faktora na vođenje borbenih dejstava. To je jedan od uslova za prihvatanje vojne geografije kao nauke.

Oružana borba je takođe podvrgnuta određenim zakonitostima bez čijeg poznavanja se ne mogu voditi uspešna borbena dejstva ni postizati pobjede. »Poricati zakonitosti oružane borbe i nju smatrati kao skup pukih slučajnosti ili kao vrstu hazardne igre, značilo bi pasti na idealističke pozicije i ne priznavati istorijski i dijalektički materijalizam kao metodu i naučni pogled na svet. Koje su to opšte a koje posebne zakonitosti koje vladaju u ovom ili onom istorijskom periodu, zavisno od opštih uslova društvenog i naučnog razvitka, upravo je stvar koju treba da otkriva i da se i njom bavi vojna nauka radi određivanja načina njene primene i vođenja«. ³

Prema tome zakonitosti u vojnoj geografiji proizlaze iz onih zakonitosti koje vladaju u prirodi, što je problem geografskih nauka, i onih koje vladaju u pripremi i vođenju oružane borbe, što je problem ratne veštine i drugih vojnih nauka.

Zakonitosti vojne geografije nisu normativnog karaktera, oni se ne dešavaju obavezno u toku borbenih dejstava na određenom prostoru. Oni su prvenstveno načela koja nesumnjivo deluju u pripremi i izvođenju borbenih dejstava. Ukoliko se ta načela zanemaruju, mogu imati negativne posledice na konačni ishod borbenih dejstava. Ukoliko se bolje poznaju, najverovatnije je da će njihovom primenom, inkorporacijom u odluku biti polučen uspeh u pripremi i vođenju borbenih dejstava.

³ General N. Pejnović »O vojnoj nauci«, Vojno delo.

⁴ Pod *elementima* podrazumevamo sve prirodne pojave koje utiču na fizički izgled geografske celine. Na moru su to kvantitativni parametri: veličina, zapremina, fizička svojstva morske mase (temperatura, slanost, gustina, valovi, struje), obala (razvedenost, reljef), klima, vreme i dr. Elementi su pojave koje se čovekovim uticajem mogu samo delimično menjati.

Društvenim radom se pojedini elementi prirode mogu znatno izmeniti. Društvo i njegove aktivnosti su *faktori* koji menjaju značenje i izgled Zemljine površine. Odnos prirode i društva zavisi od angažovanja čoveka kao učesnika u prilagođavanju prirodnih elemenata.

2. *Elementi vojnopomorske geografije.*⁴ Svi elementi vojnopomorske geografije⁵ mogu se svrstati u morske, kopnene i vazdušne, zavisno od ambijenta u kojem se izvode borbena dejstva na pomorskom vojištu (ratištu).

Morski (u užem smislu) elementi se geografski mogu podeliti u površinske, elemente morske mase i elemente morskog dna, pa će po tom redosledu biti izloženi.

Površinski efekti morske mase ispoljavaju se kroz uticaj valova, morskih struja i morskih mena. Od svih hidrografskih elementa valovi najviše utiču na borbena dejstva pomorskih snaga. Oni mogu potpuno onemogućiti izlazak brodova na more, što naročito važi za torpedne, raketne i patrolne čamce, minolovce i minopolagače. Brodovi slabije konstrukcije mogu biti pod udarom valova razbijeni. Hidroavionima je zabranjeno sletanje i poletanje ako je more jače od 3 bofora. Podmornice mogu teže koristiti periskop za osmatranje, pošto se na njemu valovi razbijaju. Sidrene mine, ukoliko su pod snažnim uticajem valova, znatno skraćuju vek trajanja, pošto su sidreni konopi izloženi stalnom naprezanju; ni položajna dubina nije pouzdana, što se nepovoljno odražava na sigurnost prepreke.⁶

Za borbene brodove struje su vrlo značajne zbog zanosa na kursu podilaženja i izvlačenja. Poseban značaj ima zanos pri polaganju odbrambenih minskih prepreka. Položene mine (sidrene) će zbog zanošenja menjati minski interval i interval među redovima, što smanjuje sigurnost minske prepreke. Struje su značajne za pomorske diverzante: olakšavaju ili otežavaju njihovo podilaženje i izvlačenje pri napadu.

Na vojištima malih dubina nisu retki slučajevi nasukivanja zbog promene vodostaja. Uplovljenje u mnoge luke je vezano za nastup visoke vode. Amplitude morskih mena su važne u desantu i protivdesantnoj odbrani. Pri određivanju položajne dubine odbrambenih sidrenih i protivdesantnih mina (prepreka) mora se voditi računa o mogućim promenama visine razine mora. I struje morskih mena mogu biti smetnja, naročito u uskim prolazima.

Morska masa utiče na sva dejstva i borbena sredstva koja se u njoj dešavaju odnosno primenjuju. Skrivanjem u sloju ili neposredno ispod sloja diskontinuiteta, podmornica dolazi u stanje relativne bezbednosti. Indikator ovog sloja je termoklima, pa se ona traži

⁵ U daljem tekstu većim delom se govori o vojnopomorskoj geografiji, s obzirom na tretman materije koja služi kao ilustracija za raspravu o vojnoj geografiji. U suštini taj termin je sinonim za vojnu geografiju na moru.

⁶ M. Tešić, *Uticaj valova, struje i morskih mena na borbena dejstva*, *Mornarički glasnik*, br. 3, 1968, str. 371.

pomoću batitermografa i od podmornice i od broda nosioca. Rejoni mešanja slatke i slane vode su pravi paravan za podmornicu, ako su u pitanju sredstva detekcije koja rade na principu zvuka. Od prozirnosti mora u mnogome zavisi dubina za otkrivanje mina, podmornica, podmorskih diverzanata i morskog dna. Sličan je značaj sa bojom i svetlucanjem mora. Sve su to elementi koji na različite načine deluju na borbena sredstva i dejstva, pa je njihovo poznavanje od posebnog značaja za oružane snage, a ratnu mornaricu posebno.

Morsko dno je sastavni deo pomorskog ratišta, i kao takvo aktivan činilac u pomorskom ratovanju. Ipak, najveći značaj ima za navigacijsku sigurnost brodova, za mine i podmornice. Vrsta dna ima takođe određeno značenje za mine i podmornice, a posebno za sidrenje brodova.

Sledeći elementi vojnopomorske geografije pripadaju uticaju obale kopna, odnosno otoka. Visoke i teške pristupačne obale su nepodesne za veće desante, a niske obale su komunikativne ne samo na obalskom rubu već i u dubini obalskog pojasa. Visoka obala predstavlja određenu (pasivnu) zaštitu za brodove od avijacije kao i zaštitu od vizuelnog osmatranja s otvorenog mora. U slučaju opasnosti obala pruža mogućnost za nasukavanje brodova, ona je oslonac za flotne snage i baza za smeštaj stacionarnog sistema odbrane. Mnogostrani su uticaji obale na vođenje rata na moru. Oni naročito dolaze do izražaja u morima ograničenih dimenzija odnosno u uskim morima, u kojima se prepliću uticaji mora na kopno i obratno.

Najzad, i meteorološki uslovi su važni činioци u borbenim dejstvima na moru. Naročito je značajna procena konkretnih meteoroloških uslova, procena elemenata koji mogu neposredno da utiču na upotrebu borbenih snaga. Pored meteoroloških procenjuju se i astronomski elementi.

Od pomenutih elemenata čovek je najznačajniji bez obzira o kojem se vojištu radi. Vojnopomorska geografija razmatra broj, gustinu, priraštaj, zanimanje, narodnosti, zatim ideologiju, politiku, tradiciju stanovništva, itd. Pomorska privreda za pomorsko ratište predstavlja kombinaciju više različitih faktora. Od naročitog značaja u proceni je pomorski saobraćaj koji je kombinacija više različitih faktora i elemenata.

3. *Odnos vojne geografije prema geografskim naukama.* Iz predmeta vojne geografije proizlazi i njena neposredna povezanost s geografskim naukama.

Iz geografije kao matične nauke su se još u starom veku izdvojile astronomija i biologija. Kasnije se, s napretkom civilizacije i raz-

vojem ljudske misli, opšta geografska znanja sve više raščlanjavaju. Pojedine oblasti se toliko osamostaljuju da su potpuno izdvojene iz geografije ili je njihovo izdvajanje u toku. Danas se sve manje govori o geografiji kao jedinstvenoj nauci, a sve više o sistemu geografskih nauka. Po predmetu i sadržaju sve geografske nauke se mogu podeliti u četiri grupe: fizičku, privrednu (društvenu), opštu i posebnu (regionalnu) geografsku grupu. U okviru svake grupe postoje geografske nauke koje imaju veću ili manju samostalnost.⁷

Međutim, postoje geografske nauke koje se ne mogu svrstati ni u jednu od pomenutih grupa. To su npr. medicinska geografija, istorija geografije, kartografija, toponomastika i vojna geografija. Sve se navedene nauke razlikuju po predmetu istraživanja (medicina, istorija, ekonomika, rat), dok im je geografski metod zajednički, što ih i svrstava u jedinstveni sistem geografskih nauka.

Geografija i rat su dve strane jedinstvenog procesa — proučavanja njihovog međusobnog uticaja, s težištem na uticaju geografije, na pripremu i izvođenje rata i oružane borbe. Predmet izučavanja je odredilo mesto vojne geografije kao nauke. Ona je vojna, ali je istovremeno i geografska nauka. U kakvom su odnosu geografski elementi i faktori prema vojnim, može se videti iz sledećeg primera.

Ispitivanjem prirodnih svojstava mora bavi se uglavnom okeanografija. Predmet ispitivanja mnogih naučnih institucija je upoznavanje mora i okeana za ekonomske potrebe čovečanstva. Međutim, podaci naučnih ustanova na moru imaju vrlo veliki značaj za upotrebu sredstava u ratnoj mornarici, za vođenje rata na moru. Geografski (u ovom primeru, hidrografska) podaci imaju primenu i u vojnoj geografiji. Geografska znanja su pretpostavka vojnogeografskih analiza, ali nisu osnovni predmet vojnogeografske nauke, već jedne od drugih geografskih nauka, zavisno od oblasti primenjivanja geografije u vojnoj nauci.

Time nije umanjeno interesovanje vojnih nauka za tzv. civilna, u našem primeru, hidrografska istraživanja. Naprotiv, vojne nauke su veoma zainteresovane za naučna istraživanja na civilnom sektoru, pogotovo kad je u pitanju neposredan vojni interes. U SAD, na primer, postoji savezni okeanografski program koji objedinjuje rad više od 20 hidrografska naučnih ustanova na atlantskim i pacifičkim obalama. Oko 60% svih finansija za ovaj program daje se iz budžeta

⁷ Fizička geografija uključuje sledeće nauke: klimatologiju, hidrografiju koja se deli na hidrografiju mora (okeanografiju) kopnenih voda (reke, jezera, močvare, lednici i podzemne vode), zatim, geomorfologiju (oblici Zemljine površine), pedologiju, astrogeografiju i biogeografiju, koja se deli na zoografiju i fitogeografiju. Analogno se mogu podeliti i ostale geografske grupe.

ratne mornarice SAD.⁸ Okeanografi ratne mornarice kontrolišu istraživačke programe i privatnih institucija, a neposredno utiču na sadržaj i program istraživanja. Slična je situacija i u SSSR-u i ostalim velikim i malim pomorskim zemljama.

4. *Geografski determinizam ili geografizam*. Apsolutiziranje se najčešće u praksi pokazuje kao štetno. Geografski elementi i faktori se ne mogu shvatiti kao nepromenljive vrednosti, bez veze sa okolnostima u kojima su nastali i u kojima se razvijaju. Takav pristup je metafizički, a ima za posledicu negativne efekte. »Princip celovitosti ili svestranosti ukazuje da se geografski prostor kao faktor vođenja rata ne može uzimati kao izolovana i nezavisna veličina, već samo kao komponenta jedne integralne celine.«⁹

Klasici marksizma su u više navrata ukazivali na geografsko-političko apsolutiziranje kao sredstvo vladajućih kasta za ostvarenje određenih interesa.¹⁰

U istoriji je bilo više istaknutih nosilaca geografskog determinizma (geografizma). Napoleon je tvrdio da »Politika jedne zemlje proizlazi iz geografije; nepoznavanje ili potcenjivanje geografije veoma košta, naročito kada se odražava na praktičnu politiku i strategiju.«¹¹ Međutim, pokazalo se da Napoleon uprkos takvom shvatanju nije dovoljno cenio geografski faktor, kad je dozvolio da 1812. godine bude odsečen od svoje operacijske osnovice zbog ogromnih udaljenosti i oštre ruske zime.

Mekinder (Mackinder) se najčešće označava kao nosilac deformirane geopolitičke teorije koja je apsolutizirala posedovanje centralnog kopnenog položaja kao kapitalnu prednost u odnosu na periferne položaje.¹² Događaji su ga brzo demantirali. Tek što je svoje shvatanje izneo pred britanskim geografskim društvom januara 1904.

⁸ M. Tešić, *Morska masa kao elemenat pomorskog ratišta*, Pomorski zbornik, knj. 7, str. 325, Društvo za proučavanje i unapređenje pomorstva Jugoslavije, Zadar, 1969.

⁹ V. Maričić, *Vojna geografija — razvoj i značaj*, referat na simpozijumu o vojnoj nauci, VVA, JNA juna 1970, Beograd.

¹⁰ F. Engels, *Izabrana vojna dela I, Vojno delo*, 1953, Beograd, str. 391—425: Posle pobeda Radeckog kod Kustoce (1848) i Novare (1849) ugledni nemački generali i političari su tvrdili da Rajnu treba braniti na Pou, odnosno u Lombardiji i Veneciji, tadašnjim austrijskim pokrajinama, smatrajući da je to prirodna granica južnog boka nemačkog carstva. Engels je u brošuri »Po i Rajna« dokazao apsurdnost takvog gledanja.

¹¹ C. Traversi, *Strategia e geografia*, *Rivista militare*, Roma, no 3, mart, 1966. godine.

¹² O geopolitici videti detaljno u radu R. Pavića, *Problemi geopolitičkih deformacija*, *Geografski pregled* br. 8—9, Sarajevo, 1964—1965, str. 109—131.

godine, buknuo je rat između Japana i Rusije u kojem je jedna »periferna« zemlja pobedila izrazito kontinentalnu zemlju.¹³

Na moru je Mehen (Mahen) bio predstavnik apsolutiziranja pomorske moći u rukama one sile koja raspolaže nadmoćnom flotom i drži ključne obale. Vazdušni determinista bio je Duet (Douhet) za koga je ishod rata zavisio od broja i snage aviona ratujućih strana.

Praksa je brzo demantovala sve geografsko-determinističke teorije. One su ostale kao spomenik krutom prilaženju geografskom prostoru. Svežih primera neodrživosti ovih teorija je i poraz fašističkog osvajača u drugom svetskom ratu.

5. *Mesto vojne geografije u sistemu vojnih nauka.* Vojne nauke tretiramo kao sistem jer dovode do različitih saznanja o ratu i oružanoj borbi, ali sa jedinstvenim ciljem da ustanove objektivne zakonitosti i istraže uslove i faktore, sredstva, oblike i načine vođenja rata i oružane borbe. Vojna geografija ima određeno mesto u tom sistemu, a koje se može sagledati iz sledećeg pregleda:¹⁴

SISTEM VOJNIH NAUKA

Ratna veština	Logistika	Vojna tehnika	Opšte nauke
Strategija	Saobraćaj	Balistika	Nauka o ratu
Operatika	Snabdevanje	Raketodinamika	Vojna geografija
Taktika	Ratna ekonomika	Kibernetika	Vojna istorija
Organizacija	Pom. privreda	Morn. tehnika	Vojna medicina
Rukovođenje (Komandovanje)		Vazd. tehnika	Vojna andragogija
			Ratno pravo

Izložena struktura vojnih nauka sačinjena je nakon uvida klasifikacionih sistema koje je dalo više autora na simpozijumu o vojnoj nauci, održanom u junu 1970. godine u Beogradu kao i stranih sistema koji su mi bili dostupni.

Vojna geografija ima svoje mesto u opštevojnim naukama, pored nauke o ratu, vojne istorije; vojne medicine, vojne andragogije i ratnog prava. Ona se ne može uvrstiti u grupu ratne veštine, ni

¹³ P. Tomac, *Strategija i geografija, Vojno delo, br. 3, 1953, Beograd, str. 12.*

¹⁴ Uporedi klasifikaciju datu u osnovnom referatu generala S. Ilića sa simpozijuma o vojnoj nauci (juni 1970, Beograd).

vojne tehnike, ni logistike, iako sa svim ovim grupama ima mnogo dodirnih tačaka, a u mnogo slučajeva se i preklapa sa pojedinim naukama ili disciplinama.

Kakvo je gledište zapadnih i istočnih (evropskih) zemalja na vojne nauke i mesto geografije u njima? Na Zapadu priznaju naučnost vojnih teorija ali daju prednost ratnoj veštini, naročito njenoj praktičnoj strani. »Vojna nauka je učenje o vojnim i srodnim poslovima, koje za svoj predmet i cilj ima otkrivanja principa i pravila za rukovođenje vojnim operacijama. Svršishodna upotreba ovih pravila u rešavanju vojnih problema i postizanju vojnih ciljeva je ratna veština. Na taj način ratovanje je i nauka i veština.«¹⁵ U SR Nemačkoj se vojni teoretičari zalažu da se vojna nauka podeli u tri grupe: vojnoteoretske, vojnotehničke i vojnomedicinske nauke. Vojna geografija je svrstana u grupu vojnotehničkih nauka (pored vojne fizike, metafizike, sociologije, vojne istorije, strategije, taktike, logistike, vojne politike i vojnog prava).¹⁶

U italijanskoj armiji vojna geografija obuhvata kompleksnu specijalizaciju sa širokom skalom istraživanja povezanih s istorijom, vojnom veštinom, geologijom, kartografijom, speleologijom, društvenim naukama i geopolitikom.¹⁷

U SSSR-u i istočnim zemljama se vojna nauka shvata kao jedinstvena oblast, koja se sastoji od pojedinih naučnih disciplina: opšta teorija vojne nauke, teorija ratne veštine, vojna istorija, vojna geografija, teorija obuke i vaspitanja, vojnotehničke nauke i vojna administracija. Bitna je razlika od gledanja sa Zapada što se pod ratnom veštinom, pored strategije i taktike, podrazumeva i operatika. Ima se utisak da je vojna geografija više geografska nego vojna nauka, pošto se tretira kao »nauka koja se bavi izučavanjem određenog geografskog prostora za vojne svrhe«.

Vojna geografija i kod nas u raznim sistematizacijama ima određeno mesto, a tretirana je kao jedna od neospornih i najstarijih vojnih nauka. Međutim, nisu usamljena shvatanja o važnijim i manje važnim vojnim naukama kod nas, o tome da pojedine vojne nauke postoje što treba da dopune druge značajnije i sl. Tako, u članku *Strategija i geografija P. Tomca*¹⁸ stoji, između ostalog: »Ne treba zaboraviti da je vojna geografija pomoćna naučna disciplina u službi

¹⁵ *Encyclopedia Americana*, tom 19, 1964, *Military science*.

¹⁶ D. Rakočević, *Gledanje na vojnu nauku u nekim armijama na Zapadu*, *Simpozijum o vojnoj nauci*, juna 1970. Beograd, str. 7.

¹⁷ C. Traversi, *Strategia e geografia*, *Rivista militare*, Roma, no 3. mart, 1966. godine.

¹⁸ *Vojno delo* br. 5, str. 16, 1953.

teorije ratne veštine«. U našoj *Vojnoj enciklopediji* nailazimo na stav: »Vojna geografija radi za potrebe oružanih snaga, najčešće za račun strategije, pa se ponekad naziva i strategijskom geografijom.«¹⁹ Sličnih stavova ima i u mnogim drugim izvorima. Ako bismo prihvatili ove konstatacije vojnu geografiju ne bismo mogli smatrati vojnom naukom. Ona bi bila jedna od geografskih nauka odnosno više geografskih nauka koje pripremaju podatke, analize, studije za potrebe oružane borbe. A to nije slučaj sa vojnom geografijom kao jednom od vojnih nauka.

Vezivanje vojne geografije samo za strategiju je takođe jednostrani prilaz. Ona se u mnogim aspektima preklapa sa strategijom, ali je to nikako ne može svrstati u pomoćnu disciplinu strategije. Problemi ove dve vojne nauke su različiti, drugačiji su im predmeti istraživanja. Čak bi se moglo reći da se u našoj vojnoj publicistici strategija kao nauka odveć široko shvata, da tretira oblasti koje ne bi trebalo, da teži u neku ruku da postane univerzalna. U jeku specijalizacije, takva tendencija se kod bilo koje nauke može oceniti kao negativna. Uopštavanje je u životu najčešće manir onih koji se nalaze na »velikoj visini ili položaju«, ali i onih koji predmet nedovoljno poznaju.

Vojne nauke se u mnogo čemu dopunjuju, ali nikada u tolikoj i takvoj meri da bi bilo koja od njih izgubila pravo svog postojanja. Vojna geografija je u mnogim aspektima bliska vojnoj istoriji, vojnoj organizaciji, logistici, ali ne postoji tendencija da se jedna drugoj potčini, odnosno da se jedna uklapa u drugu.

Klasifikaciona struktura vojne geografije se u mnogome naslanja na matične strukture — geografskih i vojnih nauka. Ambientne razlike se prenose i na vidovske osobenosti, pa imamo kopnenu, pomorsku i vazduhoplovnu geografiju. Svaka od ovih može biti opšta ili regionalna, fizička ili privredna, odnosno jedna od užih vojnogeografskih nauka (disciplina) — hidrografija, geomorfologija, geologija, biogeografija, meteorologija, geopolitika, topografija i kartografija. Svako od geografskih nauka (disciplina) dodaje se atribut »vojna«, da bi se označila razlika.

Nijedna klasifikacija nije sama sebi cilj, a to je ponajmanje sistem vojnih nauka, odnosno struktura vojne geografije. Isto se može konstatovati i za raspravu o značaju vojne, posebno vojnopomorske geografije.

Kapetan bojnog broda
dr Milenko TEŠIĆ

¹⁹ *Vojna enciklopedija, I izdanje, sv. 3, str. 345.*